

Informačné a komunikačné technológie vo vzdelávaní seniorov

Romana Schunová
Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa

Anotácia: *Informačné a komunikačné technológie, sociálne médiá nevynímajúc, sa stávajú súčasťou moderného vzdelávania. K modernému vzdelávaniu majú mať prístup všetky generácie, vrátane seniorov, a z toho dôvodu je nevyhnutné, aby boli aj seniori začlenení do vzdelávania v oblasti novodobých prvkov komunikácie. Je dôležité inovovať a modernizovať vzdelávanie seniorov v procese aktívneho starnutia a v období aktívnej staroby v súlade s požiadavkami modernej spoločnosti.*

Kľúčové slová: *Informačné a komunikačné technológie, sociálne médiá, seniori, aktívne starnutie, aktívna staroba, vzdelávanie*

Information and communication technologies in education of elderly people. *Information and communication technologies and social media including are becoming an inevitable part of modern education. All generations including the elderly ought to have an access to modern education. It is necessary to educate senior citizens in the field of modern technologies. The education of the older people in the process of active ageing needs to be inovated and modernized in accordance with the needs of modern society.*

Keywords: *information and communication technologies, social media, elderly people/senior citizens, active ageing, education.*

Úvod

Súčasná moderná spoločnosť je spoločnosť založená na vedomostiach, tzv. vedomostná spoločnosť, ktorá umožňuje otvorený prístup k informáciám a vzdelávaniu, a zároveň je to spoločnosť informačná. Vytvára možnosti na využívanie vedomostí pre kvalifikované rozhodnutia a pre posun do kvalitatívne vyššej úrovne života. Vzdelanie sa stalo najcennejším kapitálom modernej spoločnosti. Vedomosti nadobúdajú stále väčšiu dôležitosť. Vlastníctvo vedomostí sa stalo výhodou v konkurenčnom boji a vzdelaný človek je hodnotou pre spoločnosť (Frk, Pirohová, 2009). Moderné vzdelávanie je dnes prepojené s informačnými a komunikačnými technológiami.

K modernej spoločnosti a k modernému vzdelávaniu neodmysliteľne patria moderné technológie. S príchodom internetu a nástupom technológie web 2.0 sa pozornosť sústreďuje na virtuálne interakcie medzi jednotlivcami

a sociálne vzťahy v prostredí internetu. Pre 21. storočie je typická explózia informácií, ktoré sa šíria prostredníctvom sociálnych médií. Internet a sociálne médiá sa stali novou platformou pre vzdelávanie (Oreský a kol., 2016). Je nevyhnutné, aby mali všetky generácie prístup k informačným a komunikačným technológiám, ku vzdelávaniu v tejto oblasti, ako aj vzdelávanie seniorov má byť inovované a modernizované v súlade s požiadavkami modernej spoločnosti.

Vzdelávanie sa stáva prvkom životného štýlu, životným cieľom, jedným zo spôsobov trávenia voľného času. Kontinuálny celoživotný proces vzdelávania môže zabezpečiť ďalší rozvoj vzdelanostnej spoločnosti, ktorá sa neustále mení. Vzdelaný človek je flexibilný a schopný sa lepšie adaptovať na spoločenské zmeny, ktorými spoločnosť neustále prechádza, vzdelaní ľudia sú pružnejší, produktívnejší, efektívnejšie využívajú svoj potenciál, osvojujú si nové technológie (Oreský a kol., 2016). Prístup ku vzdelávaniu by mali mať všetky vekové kategórie vrátane starších ľudí a seniorov v procese aktívneho starnutia a v období aktívnej staroby.

1 Aktívne starnutie a aktívna staroba

Aktívne starnutie je proces optimalizácie príležitostí pre zdravie, účasť a bezpečnosť s cieľom podporiť kvalitu života v procese starnutia (WHO, 2002, In Repková, 2012). Termín aktívne starnutie bol zavedený Svetovou zdravotníckou organizáciou koncom 90. rokov 20. storočia a zahŕňa nielen starostlivosť o zdravie, hovorí aj o možnosti participácie seniorov na dianie spoločnosti. K princípom aktívneho starnutia patrí okrem iného nezávislosť starších ľudí a seniorov, účasť na živote spoločnosti, dôstojnosť, starostlivosť, seberealizácia seniorov (Bútorová a kol., 2013).

Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie pojem „aktívny“ v spojení so starnutím a starobou znamená neprestať participovať na sociálnych, ekonomických, kultúrnych, spirituálnych a spoločenských záležitostiach, a takisto schopnosť zotrvať v pracovnom procese čo najdlhšie (Active Ageing - A Policy Framework, 2002).

Koncept aktívneho starnutia vychádza z predpokladu, že život jedinca je bohatší a zdravší, keď sa zapája do spoločenských vzťahov a aktivít v rôznych sférach života spoločnosti. Je nesporné, že zmysluplná kontinuálna aktivita obohacuje život starnúceho človeka a prispieva k úspešnej adaptácii na meniace sa životné podmienky (Suchomelová, 2016).

Jednou z možností, ako aktívne starnúť a aktívne prežívať obdobie staroby, je edukácia. Edukácia starších ľudí a seniorov môže optimálnym spôsobom napĺňať ideu aktívneho starnutia. Vzdelávanie sa tak stáva reálnou a atraktívnou súčasťou života vo vyššom veku (Špatenková, Smékalová, 2015).

Súčasná spoločnosť je charakterizovaná neustálymi zmenami a vývojom informačných a komunikačných technológií, čo sa premieta aj do

života starších ľudí a seniorov, a je potrebné, aby bola uvedená časť populácie vzdelávaná v oblasti informačných a komunikačných technológií, a aby sa IKT premietli aj do nových foriem vzdelávacích aktivít pre seniorov.

2 Edukácia ako nástroj aktívneho starnutia a aktívnej staroby

Edukácia má v procese aktívneho starnutia a v období aktívnej staroby významné poslanie, spoločenské postavenie, celkové smerovanie ako aj sociálne a individuálne zacielenie (Határ, 2014). Edukácia starších ľudí a seniorov znamená cieľavedomý proces, ktorý má svoje vnútorné zákonitosti, ciele, metódy a prostriedky (Špatenková, Smékalová, 2015). Průcha a Veteška (2012) uvádzajú, že v odbornom význame je vzdelávanie to, čo sa označuje termínom „edukácia“, t. j. proces riadeného učenia a vyučovania, ku ktorému dochádza v edukačnom prostredí školy alebo v inom edukačnom prostredí.

Začiatkom 21. storočia sa v edukácii seniorov a v edukácii vo vzťahu k senu objavuje niekoľko vývojových trendov:

- edukácia zameraná na zdravý životný štýl (preseniorská edukácia, príprava na starobu), seniorská edukácia (predstavuje nový životný program, ktorý umožňuje uspokojovanie vzdelávacích potrieb podľa osobných záujmov a jednu z možností navodzovania, stimulácie a udržiavania potenciálu seniora a pozitívneho ovplyvňovania priebehu starnutia, ako aj možnosť prostredníctvom získaných poznatkov a rozvíjania nových schopností podporovať želateľné zmeny osobnosti, ovplyvňovať vývinovú dynamiku svojich individuálnych osobnostných charakteristík, vzorcov správania, hodnotovej orientácie a postojov, priestor na spoznanie svojich možností a na získavanie a realizáciu sociálnych kontaktov),
- „dobrá prax“ v zamestnávaní starších pracovníkov 50+ (udržiavanie profesijnej kvalifikácie a pracovnej výkonnosti, ako aj aktivity zamerané na podporu zdravia),
- kvalita života v pokročilej starobe (programy zamerané na udržiavanie sebestačnosti, na rodinnú a priateľskú pomoc a podporu pri riešení osobných, zdravotných, rodinných a ďalších životných problémov chorých a starobou obmedzovaných seniorov),
- edukácia v prospech senu (proseniorská edukácia) (Čornaničová, 2009, In Határ, 2014, s. 16).

K faktorom, ktoré podporujú rozvoj edukácie seniorov, Čornaničová (2005, In Balogová, 2009) zaraďuje: nárast počtu seniorov v populácii, predlžovanie ľudského veku, predlžovanie obdobia staroby, meniace sa očakávania seniorov od života ako aj očakávania spoločnosti od seniorov, hľadanie poslania a zmyslu života, neustále zmeny v spoločnosti, hľadanie nových modelov života, podpora celoživotného vzdelávania, spoločenská podpora edukácie seniorov.

Vzdelávanie seniorov ovplyvňujú jeho záujmy a záľuby, motivácia ku vzdelávaniu, dosiahnuté vzdelanie, sociálne prostredie, spoločenská angažovanosť, zdravotný stav a zvládnutie fázy vstupu do dôchodku, s čím súvisí otázka vyrovnania sa s rôznymi krízami a obmedzeniami, ktoré obdobie staroby sprevádzajú (Petříková, Čornaničová, 2004).

Význam edukácie pre seniora a jeho okolie možno vymedziť nasledovne: edukácia ako prevencia sociálnej segregácie starších ľudí/seniorov, ako prevencia psychosomatických chorôb a nástroj eliminácie dôsledkov chorôb v starnutí a starobe, ako nástroj budovania spoločnosti založenej na vedomostiach, nástroj osobnostného rozvoja, resp. udržiavania osobnostného potenciálu starších ľudí/seniorov, ako zmysel života seniorov, nástroj (pomoci) na riešenie reálnych a/alebo potenciálnych problémov seniorov, nástroj eliminácie procesov starnutia, formovania nových vzorcov správania u seniorov v rámci intra- a intergeneračnej komunikácie, ako nástroj sociálnej mobility (pracujúcich) seniorov a nástroj zvyšovania kvality života seniorov (Határ, 2014, s. 70-71).

3 Informačné a komunikačné technológie a vzdelávanie seniorov

K modernej spoločnosti neodmysliteľne patria moderné technológie. V 21. storočí sme sa stali svedkami explózie informácií, ktoré sa šíria internetom a prostredníctvom sociálnych médií. Online informácie sa stávajú rozhodujúcim faktorom, ktorý ovplyvňuje rôzne aspekty života spoločnosti (Oreský a kol., 2016).

Informačné a komunikačné technológie sa stali súčasťou moderného vzdelávania, využíva ich stále väčšia skupina ľudí, seniorov nevynímajúc, pričom seniori sú na jednej strane vnútorne motivovaní a na druhej strane ich nútia vonkajšie okolnosti, t. j. fungovanie modernej informačnej spoločnosti, ktorá si vyžaduje ovládanie práce s informačnými a komunikačnými technológiami, senior sa bez nich nezaobíde. K informačným technológiám, ktoré sa využívajú v edukácii, zaradíme počítač a s ním súvisiaci internet, tablet, notebook, ku komunikačným technológiám mobilný telefón, smartfón atď., pričom primárnym účelom týchto technológií je komunikácia, práca s dátami a informáciami v elektronickej podobe (Zounek, 2009).

Informačná gramotnosť sa skladá z troch zložiek: funkčná gramotnosť, počítačová a internetová gramotnosť, pričom funkčná gramotnosť a jej miera je ovplyvňovaná vekom (Doležalová, 2005). Vďaka rozsiahlemu vývoju vedy a techniky je informačná gramotnosť stále viac vyzdvihovaná, IKT gramotnosť spočíva predovšetkým v schopnosti používať rôzne počítačové programy a nástroje. Vďaka nim sa môžu seniori obohacovať a rozširovať si svoje možnosti. Informačné a komunikačné technológie podliehajú neustálym zmenám a inováciám, problémom pre generáciu seniorov sa stáva adaptovanie

sa na nové zmeny, a preto sa nielen výrobcovia prispôsobujú súčasnému demografickému trendu, ktorý je charakterizovaný starnutím obyvateľstva. Rastie počet seniorov využívajúcich IKT. V súvislosti s uvedeným trendom bol napríklad vyvinutý počítač určený pre populáciu seniorov (www.emillco.weebly.com), ako aj špeciálne mobilné telefóny pre seniorov.

Hlavným prostriedkom komunikácie v spoločnosti sa stávajú sociálne médiá, je to súbor online aplikácií, ktoré sú založené na technológii web 2.0. K sociálnym médiám patria sociálne siete ako Facebook, Twitter, ktoré slúžia na vytváranie a udržiavanie vzťahov, stránky s kreatívou ako Youtube (videá, hudba), Picasa (fotografie), stránky so vzdelávacími materiálmi – slideshare, používateľské blogy, mikroblogy využívané na zverejňovanie rôznych informácií, kolaboratívne stránky ako je Wikipédia, virtuálne svety a online hry, geolokačné sociálne siete, komerčné komunity, sociálne správy a záložky, rôzne fóra, diskusie, recenzie, hodnotenia, online komunity (Oreský a kol., 2016). Sociálne médiá možno využívať v edukácii seniorov.

Mayring (2002) hovorí v súvislosti s obdobím sénia o nasledovných oblastiach vzdelávania: nadobúdanie technických a inštrumentálnych schopností, obsahovo-kognitívnych, sociálnych a komunikačných schopností, rozvoj emocionálnych zručností, kritických a reflexných schopností.

Existujú možné limitujúce faktory vo vzdelávaní seniorov v oblasti informačných a komunikačných technológií, ku ktorým sa zaraďuje:

- pohlavie - pričom sa udáva preferencia využívania IKT u mužov, avšak u žien je vyššia potreba vzdelávať sa v seniorskom veku. Schopnosť nadobúdať IKT zručnosti súvisí s vekom, t. j. čím vyšší vek, tým nižšia flexibilita v nadobúdaní nových vedomostí, a to z dôvodu úbytku kognitívnych schopností.
- dosiahnuté vzdelanie, t. j. túžba vzdelávať sa súvisí s výškou dosiahnutého vzdelania,
- ekonomický faktor,
- sociálny faktor, teda umožnenie prístupu k IKT,
- zdravotný stav, t. j. zdatní a nezávislí seniori verzus krehkí a závislí,
- psychické predpoklady ako je ochota učiť sa novým veciam, flexibilita, schopnosť prispôbiť sa meniacim sa spoločenským podmienkam a modernizovaniu informačných a komunikačných technológií, pocit strachu z neúspechu, nepochopenia, nezvládnutia práce s IKT. Na jednej strane môže nevyužívanie IKT viesť k vylúčeniu zo spoločnosti a naopak časté využívanie k pocitu osamelosti (Sak, 2007).

K motivácii ku vzdelávaniu v oblasti IKT možno zaradiť tlak spoločnosti na využívanie IKT v bežnom živote, potreba IKT zručností v dnešnej zrýchlenej dobe, rýchle získavanie potrebných informácií, radosť z využívania internetu, ponuka online kurzov na internete, užitočnosť, úspora času, uľahčenie práce, ušetrenie financií, ochota a záujem učiť sa nové veci, pocit

nezávislosti, sebestačnosti, efektívna komunikácia s rodinnými príslušníkmi žijúcimi v zahraničí, vytváranie si sociálnych kontaktov. Nevýhodou je strata osobného kontaktu, strata času, možné zneužitie informácií (Amaro, Gil, 2011).

Informačné a komunikačné technológie poskytujú uľahčenie každodenného života, zvyšujú kvalitu života, upevňujú sociálne väzby, kompenzujú funkčné obmedzenia ako je znížená pohyblivosť a znížené kognitívne schopnosti (Tomczyk, 2011). Informačné a komunikačné technológie vyžadujú u seniorov zvýšenú flexibilitu, reflexívne vnímanie a dobré inštrumentálne schopnosti. Nízka IKT gramotnosť generácie seniorov a neschopnosť využívať IKT môže viesť k sociálnej exklúzii, informačnej chudobe a nerovnosti (Sum a kol., 2008).

V súčasnosti sú k dispozícii pre seniorov rôzne miesta vzdelávania ako komerčné inštitúcie, U3V, A3V, inštitúcie celoživotného vzdelávania, kluby pre seniorov, komunitné centrá.

Záver

K súčasnej spoločnosti patria moderné informačné a komunikačné technológie, ktoré sa neustále rozvíjajú a prinášajú významné zmeny do rôznych oblastí života spoločnosti. Je nevyhnutné vzdelávať sa v oblasti informačných a komunikačných technológií, a to platí nielen pre mladšiu generáciu, ale takisto pre generáciu seniorov z dôvodu skvalitnenia ich života a efektívneho fungovania v bežných životných situáciách. Generácia seniorov sa stáva početnou generáciou v spoločnosti, je nevyhnutné ich vzdelávať v oblasti IKT a takisto IKT zavádzať do rozličných vzdelávacích aktivít. Vzdelávanie v oblasti IKT môže prinášať seniorom nielen pozitívne skutočnosti, ale môže byť spojené aj s rôznymi limitmi, ktoré súvisia so seniorským vekom, ako sme už uviedli.

Literatúra:

- Active Ageing – A Policy Framework. A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations Assembly on Ageing. Madrid: WHO. [online]. [cit. 2019-11-24]. Dostupné na: www.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/1WHO_NMH_02.8.pdf.
- AMARO, F., GIL, H. 2011. *ICT for Elderly People: Yes, They Can!* [online]. Dostupné na <https://core.ac.uk/download/pdf>.
- BALOGOVÁ, B. 2009. *Seniori v spektre súčasného sveta*. Prešov: Akcent Print, 2009. 103 s. ISBN 978-80-89295-19-7.
- BÚTOROVÁ, Z. a kol. 2013. *Štvrtý rozmer tretieho veku. Desť kapitol o aktívnom starnutí*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2013. 366 s. ISBN 978-80-89345-44-1.
- ČORNANIČOVÁ, R. 1998. *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: UK, 1998. 156 s. ISBN 80-223-1206-1.

- DOLEŽALOVÁ, J. 2005. Funkční gramotnost – proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 88 s. ISBN 80-7041-115-5.
- FRK, V., Pirohová, I. 2009. Znalostná spoločnosť a človek ako jej prvoradá hodnota. Pirohová, I., Lukáč, E. (Eds.). Vzdelávanie dospelých v poznatkovo orientovanej spoločnosti. zborník z medzinárodnej konferencie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 135-145.
- HAŠKOVCOVÁ, H. 2010. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. 400 s. ISBN 978-80-87109-199
- HATÁR, C. 2014. Geragogika. Vybrané kapitoly z teórie a metodiky edukácie seniorov. Nitra: UKF, 2014. 111 s. ISBN 978-80-558-0666-2.
- KRYSTOŇ, M. a kol. 2011. Záujmové vzdelávanie dospelých. Teoretické východiská. Banská Bystrica: UMB, 2011. 238 s. ISBN 978-80-557-0211-7.
- MAYRING, P. 2002. Einführung in die qualitative Sozialforschung. Klagenfurt: Beltz, 2002. 170 s. ISBN 978-340-7252-524.
- MÜHLPACHR, P. 2004. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- ORESKÝ, M. a kol. 2016. Aplikovaný marketing. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 352 s. ISBN 978-80-8168-382-4.
- PALÁN, Z. 2003. Základy andragogiky. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2003. 184 s. 978-80-86723587.
- PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. 2004. Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 91 s. ISBN 80-244-0879-1.
- PRÚCHA, J., VETEŠKA, J. 2012. Andragogický slovník. Praha: Grada, 2012. 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4.
- REPKOVÁ, K. 2012. Dobrovoľníctvo v sektore dlhodobej starostlivosti a aktívne starnutie. In Sociológia – Slovak Sociological Review. [online], roč. 44, č. 4, s. 432-455. [online] [cit. 2019-11-24] Dostupné na: www.dobrovolnickecentra.sk/subory/vyskumy_a_publikacie/Sociologia_dobr_seniori_Repkova.pdf.
- SAK, P. a kol. 2007. Člověk a vzdělání v informační společnosti. Praha: Portál, 2007. 290 s. ISBN 80-7367-2300.
- SUCHOMELOVÁ, V. 2016. Senioři a spiritualita. Duchovní potřeby v každodenním životě. Praha: Návrat domů, 2016. 303 s. ISBN 978-80-7255-361-7.
- SUM, S., MATHEWS, M., POURGHASEM, M., HUGHES, I. 2008. Internet Technology and Social Capital: How the Internet Affects Seniors' Social Capital and Wellbeing. In Journal of computer-mediated communication. [online] roč. 14, č. 1, s. 202-220. [cit. 2019-11-2] Dostupné na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2008.01437.x/pdf>.
- TOMCZYK, L. 2011. Trends and Contexts on Education of Senior in the Range of Information Technology in Poland. Dostupné na: http://www.academia.edu/3412379/TRENDS_AND_CONTEXTS_ON_EDUCATION_OF_SENIOR_IN_THE_RANGE_OF_INFORMATION_TECHNOLOGY_IN_POLAND.

- ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. 2015. Edukace seniorů. Geragogika a gerontodidaktika. Praha: Grada Publishing, 2015. 232 s. ISBN 978-80-247-5446-8.
- VETEŠKA, J. (Ed.). 2017. Vzdělávání dospělých 2016 – východiska a inspirace pro teorii a praxi. Praha: ČAS, 2017. 377 s. ISBN 978-80-905460-6-6.
- ZOUNEK, J. 2009. E-learning – jedna z podob učení v moderní společnosti. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 161 s. ISBN 978-80-210-51232.
- Počítač vyrobený pre seniorov. Dostupné na: www.emillco.weebly.com

Romana Schunová je externou doktorandkou na Pedagogickej fakulte UKF v Nitre. Vo svojej publikačnej, odbornej a vedeckovýskumnej činnosti sa venuje problematike edukácie ako nástroja aktívneho starnutia a aktívnej staroby.

PhDr. Mgr. Bc. Romana Schunová
Katedra pedagogiky
Pedagogická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa
Dražovská cesta 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
E-mail: romana.schunova@ukf.sk